

EL PANTEÓ DELS MILÀ I FONTANALS AL CEMENTIRI DE VILAFRANCA

Versió ampliada del parlament pronunciat l'11 de novembre del 2018 al cementiri de Vilafranca, en la visita al panteó de la família Milà, continuada en els Sallent, Grases i col·laterals. Acte emmarcat en la commemoració del segon centenari del naixement de Manuel Milà i Fontanals.

Pocs panteons, per no dir cap, del cementiri de Vilafranca, aporten tantes dades i informació familiar, a més dels escrits panegírics que ornem les seves parets tot recordant les figures de Manuel Milà i Fontanals i del poeta Joan Francesc Carbó González i la possibilitat d'admirar el mural que presideix l'altar.

Quan el 1883 mor Pau Milà i Fontanals (1810-1883) deixa vídua –Ramona Baulenas Vinyals– amb la que s'havia casat el 1856, que va morir el 1884 i de la que no en sabem res més i no és en el panteó familiar al cementiri de Vilafranca: ben al contrari, en els llistats que figuren a les parets del panteó i que esmenten les persones que hi són enterrades, sota el nom de Pau Milà hi ha una línia en blanc.

Pau Milà mor sense fer testament i això comporta litigis amb la família de la seva vídua i amb la família col·lateral dels Milà¹, descendents de Cristòfol Milà Romagosa que havia comprat l'edifici del Palau Reial desamortitzat i n'havia fet casa de veïns que tenia arrendada així com una taverna i, a tongades, casa de mala nota, coneguda popularment com Cal Noi- Noi². Tot plegat sembla determinant per explicar les

¹ Els vam apuntar a Solé i Bordes, Joan. "L'entorn familiar dels Milà i Fontanals" al volum *Actes del Simposi Manuel Milà i Fontanals*. Vilafranca Institut d'Estudis Penedesencs 2011.

² Antoni Massanell Esclassans. "De la casa de Santes Creus i altres coses", a *Olerdulae*, n. 25-26. Juliol-desembre 1984. p.9.

males relacions dels Milà-Sallent amb altres branques de la família Milà. Cal tenir en compte que Manuel Milà, i crec que també el seu germà Pau, eren persones de rígids conceptes morals, de manera que aquest tipus d'activitats –litigants i comercials– d'altres línies familiars amb el cognom Milà, no els havien de ser gens agradoses. Pot ser un exemple de la seva moral cristiana el fet que quan un o altre germà eren a la masia familiar de Ferran i els nens sortien de l'escola els preguntaven què els havia ensenyat el mestre aquell dia, els feien resar un parenostre i llavors els donaven un confit³.

Manuel Milà (1818-1884) arregla els papers, paga el que reclamen els col·laterals i, sense descendència, fa testament deixant-ho tot a la seva dona. Les reclamacions familiars potser li agreugen la malaltia fins que mor a Vilafranca el 16 de juliol de 1884, dia de la Mare de Déu del Carme. Deixa hereva la seva vídua, Josepa Sallent Feliu (1814- 1889) que està malalta, de manera que és la seva germana Maria del Remei, “Marieta”, la que gestiona un patrimoni molt notable: cases a Barcelona, a Vilafranca, a Ferran (Sant Pere Molanta), a Sant Cugat Sesgarrigues i potser encara alguns dels immobles desamortitzats que havien adquirit a Santes Creus, a banda de terres, fasines, censos... Des d'una perspectiva que ja havien tingut Pau i Manuel Milà, Josepa Sallent i la seva germana Maria del Remei segueixen adquirint immobles i terres que havien estat de la família i que havia venut feia molts anys Josep Milà Graells, sogre de la Josepa.

El 1886 la vídua compra el terreny per fer un petit panteó al cementiri de Vilafranca i encarrega la construcció a l'arquitecte barceloní August Font i Carreras, amb la col·laboració del jove Santiago Güell Grau, futur arquitecte del modernisme vilafraquí. El panteó és d'estil neogòtic, caire que Font aplicarà després a construccions i reformes com la façana nova de la basílica de Santa Maria, o la reforma del Palau Baltà.

El desembre de 1888 s'acaba el panteó i s'hi porten les restes de la família que eren a Barcelona o en altres indrets del cementiri vila-

³ Narrat per l'estudiós Pere Sadurní Vallès, de Sant Pere Molanta, que recorda haver-ho sentit explicar al seu avi.

franquí, així els pares dels germans Milà: Josep Milà Graells (?- 1851) i Teresa Fontanals (?- 1868); els pares de la vídua Milà: Felicià Sallent Sivillà (1780- 1863) i Antònia Feliu Bonastre (1778-1851); els germans Pau i Manuel, i el poeta Joan Francesc Carbó González (1822- 1846) que havia estat casat amb Maria del Remei Sallent i Feliu.

A ma esquerra de l'entrada es posa el panegíric que redacta Marcelino Menéndez Pelayo on es llegeix:

†

AQUÍ YACE

ESPERANDO EL DÍA DE LA RESURRECCIÓN,

DON MANUEL MILÁ Y FONTANALS,

Dr. EN FILOSOFÍA Y LETRAS,

CATEDRÁTICO DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA,

VARÓN SABIO EN LAS PALABRAS Y EN LAS OBRAS,

MAESTRO EJEMPLAR.

SUS ESCRITOS DILATARON SU FAMA POR EL MUNDO,

SU VIRTUD IGUALÓ A SU CIENCIA.

FUE POETA, FILÓLOGO Y CRÍTICO, EN TODO EMINENTE.

NACIÓ EN VILAFRANCA DEL PANADÉS A 4 DE MAYO DE 1818.

MURIÓ EN LA MISMA A 16 DE JULIO DE 1884.

EL AMOR DE SU ESPOSA LE DEDICA ESTA MEMORIA.

R. I. P.

A mà dreta, atribuïble també a Menéndez Pelayo, el panegíric d'en Pau amb aquest redactat:

†

AQUÍ YACE

ESPERANDO EL DÍA DE LA RESURRECCIÓN,

D.PABLO MILÁ Y FONTANALS,

PROFESOR DE TEORÍA E HISTORIA DE LAS BELLAS ARTES

DE LA ESCUELA DE BARCELONA,

VOCAL DE LA COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y
ARTÍSTICOS,

ACADÉMICO DE LA DE BELLAS ARTES DE BARCELONA

Y DE LA

REAL DE NOBLES ARTES DE SAN FERNANDO DE MADRID.

FUÉ DISCÍPULO APROVECHADÍSIMO EN ROMA,

DE LA ESCUELA PICTÓRICA ALEMANA MODERNA.

TRABAJÓ CON EMPEÑO Y ÉXITO,

CON EL PINCEL, LA ENSEÑANZA Y EL CONSEJO

PARA SENTAR LAS BASES DEL RENACIMIENTO

ARTÍSTICO CONTEMPORÁNEO.

NACIÓ EN VILAFRANCA DEL PANADÉS A 26 DE DICIEMBRE DE 1810,

MURIÓ EN BARCELONA A 16 DE ENERO DE 1883.

R. I. P.

També s'inscriu sobre marbre un panegíric dedicat a Joan Francesc Carbó, potser obra igualment de Menéndez Pelayo pel fet de tenir al mateix caire de redactat:

†

AQUÍ YACE

ESPERANDO EL DÍA DE LA RESURRECCIÓN

D. JUAN FRANCISCO CARBÓ,

PROFESOR DE LA ESCUELA NORMAL

DE BARCELONA,

POETA PURO Y DELICADO,

MANCEBO BRILLANTÍSIMO.

NACIÓ EN CURAÇAO EL DÍA 29 DE ENERO DE 1822,

MURIÓ EN BARCELONA EL DÍA 19 DE SETIEMBRE

DE 1846,

EN LA FLOR DE SU EDAD Y DE SUS ESPERANZAS.

EL CARIÑO DE SU ESPOSA

LE CONSAGRA ESTA MEMORIA

R. I. P.

Creiem que també va ser llavors que el retaule gòtic de la Mare de Déu, més conegut com a retaule dels Milà, va passar a presidir l'altar del panteó. Aquesta petita joia de la pintura gòtica possiblement havia estat adquirida per Pau Milà en algun dels processos de desamortització de bens eclesiàstics de l'any 1835⁴. Hem de creure que va ser en aquest moment que s'hi va posar també l'altar, de fusta amb treball de marqueteria que creiem que podria procedir de la família

⁴ Vid. Montserrat Miret Nin. *El retaule de la Mare de Déu*. Ajuntament. Vilafranca 1994. p. 11.

Sallent en la que hi havia algun notable artesà d'aquesta especialitat. Igualment hi haurien ingressat les dues caixes, també de fusta amb treballs d'ebenisteria, que es conserven situades a cada una de les parets laterals del panteó⁵.

Un any després, el 1889, moria Josefa Sallent Feliu (1814-1889). En un primer testament aquesta deixava hereva la seva germana, Maria del Remei i instituïa hereus de confiança del patrimoni a l'advocat i propietari Lluís Álvarez Verdaguer, a Joan Baptista Grau i Vallespinós, canonge de Tarragona i al llavors prevere Josep Torras i Bages. El 1886, però, Josefa Sallent va canviar el testament i va orientar encara més el patrimoni a la família Sallent, en concret va nomenar marmessors la seva germana Maria del Remei i el seu gendre Pau Grases Sallent (1829-1892), amb disposicions especials per a Joan Baptista Grau Vallespinós, qui aquest mateix 1886 seria nomenat bisbe d'Astorga (Lleó), per a Mn. Antoni Capdevila, col·leccionista d'art i capellà de les monges de clausura i per a l'advocat Ramon Freixas i Miret. En morir la vídua Milà el 1889 es van reproduir les reclamacions sobre la part legal per part de la branca Milà⁶.

A partir d'aquest moment i fins al dia d'avui han anat ingressant al panteó les despulles de les famílies Sallent, Grases, Martorell i Freixedas i col·laterals.

Maria del Remei Sallent Feliu (1816- 1907) va deixar instituït hereu de confiança del patrimoni Milà a Mn. Josep Grases i Bertran (1864-1907) qui, a la mort d'aquesta el 1907, fa inventari d'un patrimoni que fins llavors en bona part s'havia mantingut integrat, tot i els litigis familiars. Per simplificar les coses, aquest mateix any es va signar un

⁵ Felix Sallent era un notable ebenista, va tenir una acadèmia de dibuix a Vilafranca; deixeble de Pau Milà, fou l'autor de l'altar de la capella de Sant Joan i el de la capella del cementiri. Claudi Mas i Jornet. *Notes sobre el moviment intel·lectual i artístic a Vilafranca del Penedès durant el segle XIX*. A Antoni Martorell (et alt.) *El Penedès al segle XIX*. Institut d'Estudis Penedescs. Vilafranca 2010. p. 190.

⁶ Podeu veure igualment Joan Solé Bordes. "Milà i Fontanals i Ramon Freixas" a VV.AA. *El llegat Milà i Fontanals a la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona*. Ed. Facultat de Filosofia. Universitat Ramon Llull. Barcelona. 2011.

conveni familiar sobre l'herència, que porta la signatura de Mn. Grases i altres onze persones, totes membres de la família a excepció de l'advocat vilafranquí Pau Benach i Sonet que representava l'Hospital de la Santa Creu, l'Hospital de Sant Joan de Déu; les "Hermanitas de los Pobres" i les Conferències de Sant Vicenç de Paül.

Mn. Grases vivia a la casa pairal dels Milà, al número 38 del carrer dels Ferrers i allí va morir el 1907 amb poc més de quaranta anys⁷. Al seu testament constaven, entre altres bens, dues cases aculades, una al carrer dels Ferrers actualment amb el número 38 i l'altra al carrer de la Font, ara amb el número 35. Va nomenar marmessors el prevere de Vilafranca Francesc Escofet i Vidal, el també prevere vilafranquí Albert Rius i Quer, el seu germà Felicià Grases i Bertran (1862- 1933) i l'advocat Pau Benach Sonet. Va instituir cinc-centes misses per l'ànima de Maria del Remei Sallent i va fundar tres beneficis a la Trinitat, amb missa diària per les ànimes de les famílies Milà, Sallent i Grases, a la vegada que va disposar donacions econòmiques a l'Hospital, a les monges de la Vetlla, a les del Col·legi de Sant Elies i al convent de Clausura.

Les dues cases, al carrer dels Ferrers i al carrer de la Font, les havia cedit per tal que s'instal·lés en elles l'Associació Catòlica que s'acabava de crear i que havia nascut de la fusió amb la Joventut Catòlica, entitat que funcionava des del 1878 en unes dependències del palau dels Barons de Rocafort, a la vilafranquina plaça del Vall del Castell⁸. Els dos immobles es van lliurar als rectors de les parròquies de Santa Maria i de la Trinitat i als degans dels beneficiats de les dues parròquies. Poc després del traspàs de Mn. Grases, l'any 1908, van passar a l'Associació Catòlica, de la que en formaven el consell directiu: Josep Cañas, president; Pau Benach, vice-president; Roman de Saavedra, tesorero; i Isidre Campllonch, secretari. Entre les obligacions de la donació es va fer constar que "*sempre que l'Associació*

⁷ Manuel Benach i Torrents. *L'antic carrer dels Ferrers i els seus personatges*. Col. Cosas que fueron. Ed. Museu de Vilafranca, 1980. p. 23.

⁸ Vid. Joan Solé Bordes. *La "Casa de moralitat" i l'asil del Carme de nenes orfes de Vilafranca*, a revista *del Penedès*. n. 32. Institut d'Estudis Penedescens 2016.

compti amb medis deurà donar classes gratuïtes per a joves obrers i ensenyança del catecisme". Aquestes escoles nocturnes per a nois, que ja funcionaven a la Joventut Catòlica al Vall del Castell, rebrien llavors el nom d'Escoles Nocturnes Milà i Fontanals.

També a l'Associació Catòlica –i tenint en bona part com a base inicial fons patrimonials com els dels Milà o dels Via Oliveras– va néixer la Caixa d'Estalvis del Penedès, primer el 1910 com a secció d'estalvi de l'entitat –també per iniciativa de Pau Benach i Sonet– que redactaria el seu reglament de funcionament el 27 d'abril de 1912. L'entitat, després d'aprovar els estatuts el 19 de febrer de 1913, va obrir les seves portes de forma autònoma a una de les cases del llegat, la situada al carrer de la Font número 43, ara desapareguda, va ser el dia 6 d'abril de 1913⁹. El 1917 l'oficina única de la Caixa d'Estalvis del Penedès es va traslladar al carrer del General Prim, als baixos del l'immoble que havia estat propietat de Manuela Via Oliveras.

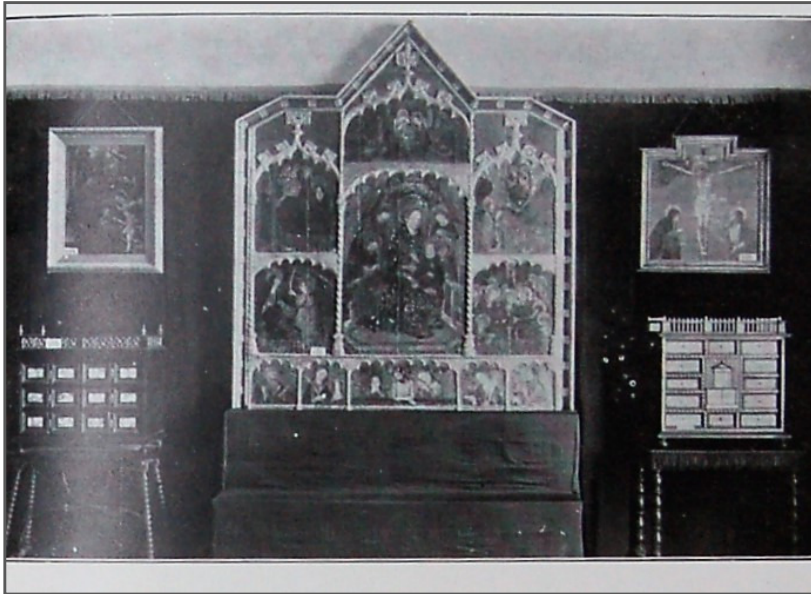
El 20 de juliol de 1936 l'Associació Catòlica –que havia sofert un saqueig la nit del 6 d'octubre de 1934– va ser clausurada per ordre de l'alcaldia i posteriorment l'edifici va ser cedit a la Unió de Rabassaires fins que el 1939 va tornar a obrir les seves portes amb la denominació d'Acció Catòlica¹⁰. L'edifici del carrer de la Font, que estava en més mal estat, va ser enderrocat en els anys de la postguerra i al seu solar es van construir pisos. Els baixos van acollir diversos serveis parroquials i una sala de dimensions discretes per a actes i reunions que va ser denominada sala Grases en record del sacerdot, sala que va deixar de funcionar cap a finals del segle XX quan va entrar en servei la sala Mn. Vinyeta, als baixos del nou edifici parroquial al carrer de Santa Maria.

⁹ Vid. Joan Solé i Bordes. *D'alguns americanos vilafranquins i els orígens de la Caixa d'Estalvis del Penedès*, a revista *del Penedès*. n. 25. Institut d'Estudis Penedesencs, 2011.

¹⁰ Manuel Benach. *L'antic carrer...* p.22.

El panteó dels Milà en l'actualitat (Foto: Jordi Valls)

El retaule gòtic a la sala d'art antic de la Primera Exposició d'Art del Penedès en la fotografia que consta al catàleg de l'exposició.

El 1926, per iniciativa de Mn. Manuel Trens es va mostrar el retaule gòtic que presidia el panteó, l'anomenat retaule dels Milà, a la sala d'art antic de la Primers Exposició d'Art del Penedès, celebrada al palau del Marquès d'Alfarràs, seu del col·legi de Sant Ramon¹¹. En aquell moment es va comprovar el mal estat de la taula a causa de la humitat. D'acord amb la família¹², en acabar l'exposició i per tal d'evitar la continuïtat del seu deteriorament no es va tornar al cementiri sinó que es va ubicar en un altar lateral de l'església de la Trinitat. Calia, però, una imatge religiosa rere l'altar del panteó, de

¹¹ Mn. Trens en fa una breu descripció al catàleg tot indicant que pertanyia a la família Milà i Fontanals p. 171-172, i el destaca fins al punt que li dedica dues de les fotografies del llibre, una del retaule sol a pàgina sencera (p. 143) i una altra de mitja pàgina en l'entorn on era situat (p. 151). Vid. VV.AA. *Les exposicions d'Art del Penedès. Vilafranca 1926, el Vendrell 1927, Vilanova 1929*. Edició facsímil. Ed. Institut d'Estudis Penedesencs. Imp. Ramon. El Vendrell 2012.

¹² A la fitxa de catalogació de Vinseum consta amb data 20 d'octubre de 1940 com a donació de la senyora Josefa Martorell Pañellas (1873- 1945), llavors ja vídua de Felicià Grases Bertran (1862- 1933).

manera que Mn. Trens va encarregar a l'artista gironí Jaume Busquets el mural de la resurrecció de Crist. Busquets va fer en aquests anys nombroses obres a Vilafranca, com la coneguda estampa de sant Fèlix del 1927, dita dels pagesos, o nombrosos esgrafiats a façanes de Vilafranca i Sant Sadurn d'Anoia.

El mural de Jaume Busquets (Foto: Jordi Valls)

L'autoria del retaule dels Milà és desconeguda i no se'n conserva documentació tot i que sembla atribuïble a l'anomenada escola del Maestrat; al peu del tron de la Verge una inscripció esmenta l'any 1459. Sortosament, l'incendi de l'església de la Santíssima Trinitat el 6 d'octubre de 1934 no el va afectar, amb tota probabilitat perquè ja s'havia incorporat al fons del Museu de Vilafranca que en aquells anys va fer estada a l'espai municipal dels Trinitaris o en unes dependències de la caserna i que durant la guerra s'acolliria en part a l'església de Sant Francesc. Quan el Museu va obrir portes al palau reial el retaule ja formava part de la sala del primer pis que llavors s'anomenava del rei Pere.

Joan Solé Bordes